

Kršćanski – katolički svjetonazor prema Romanu Guardiniju

Ivica RAGUŽ*

UDK:
23* 140.8 Guardini, R.
Izvorni znanstveni rad
Primljeno:
14. rujna 2015.
Prihvaćeno:
20. rujna 2015.

Sažetak: Članak analizira pojam kršćanskoga i katoličkoga svjetonazora u misli Romana Guardinija. U prvom dijelu donosi se Guardinijevo razumijevanje svjetonazora kao takvoga. U drugom dijelu pokazuje se da je istinska ideja svjetonazora, a to je istodobno odmak i bliskost, ostvarena u Isusu Kristu, odnosno u kršćanskoj vjeri. Jedino kršćanska vjera pruža svjetonazor, zor i pogled na svijet, te se progovara o konkretnim odrednicama kršćanskoga svjetonazora. Treći dio predstavlja Guardinijevo tumačenje katoličkoga svjetonazora, odnosno katolicizma. Posebno važnu ulogu igra njegov nauk o suprotnostima. Katoličko je za njemačkoga teologa ono što je sveobuhvatno, što obuhvaća sve suprotnosti i stavlja ih u plodan suodnos, dajući svakoj suprotnosti ograničenje, ali i mjeru, ritam, te time obogaćenje. U tom smislu katoličko, shvaćeno kao plodno, neisključivo, napeto događanje suprotnosti, ostaje trajni imperativ i Crkvi i pojedincu u Crkvi.

Ključne riječi: Romano Guardini, kršćanski svjetonazor, katolički svjetonazor, katolicizam, suprotnosti, Crkva.

Friedricha Nietzschea posebno je oduševljavao latinski jezik. Za njega je latinski predstavljao »minimum opsega znakova«, ali i »maksimum energije znakova«: »To sve je rimsko, i ako mi se želi vjerovati, *otmjeno* par excellence.«¹ Zasigurno je i sam Nietzsche svojim aforizmima htio postići upravo taj »otmjeni ideal« latinskoga jezika. Ako to vrijedi za latinski jezik i za njemačkoga filozofa, vjerujem da to među teolozima vrijedi na poseban način, ako ne i isključivo, za Romana Guardinija. U modernoj teologiji 20. i 21. stoljeća ne postoji teolog čiji je stil istodobno krajnje minimalistički, a opet krajnje maksimalistički, u pravom smislu otmjeni stil: jednostavne i kratke rečenice, lako razumljiv slijed misli, jezik koji često nalikuje govornom je-

* Izv. prof. dr. sc.
Ivica Raguž, Katolički
bogoslavni fakultet u
Đakovu Sveučilišta J. J.
Strossmayera u Osijeku,
P. Preradovića 17,
31400 Đakovo, Hrvatska,
ivica.raguz@os.t-com.hr

¹ F. NIETZSCHE, *Nachgelassene Fragmente* 1887-1889. (Kritische Studienausgabe hrsg. von G. Colli und M. Montinari), Dtv – de Gruyter, München – Berlin – New York, 1988., str. 624.

ziku, a opet s druge pak strane duboka i snažna misao koja progovara iz tih istih rečenica. Krajnji minimalizam, neobična jednostavnost, a opet krajnji maksimalizam, duboka misao, glavna su svojstva cjelokupne misli Romana Guardinija.

To vrijedi također i za temu kojom se ovdje želimo pozabaviti, a to je Guardinijevo poimanje katoličkoga svjetonazora. Naime, Romano Guardini godinama je predavao u Berlinu neobičan predmet pod naslovom »katolički svjetonazor«. Predmet je pokrenut u vrijeme Weimarske republike i preko poznanika ondašnjega Ministarstva prosvjete Guardini je bio pozvan da u Berlinu preuzme katedru koja je trebala biti posvećena izučavanju te dotad nepoznate tematike unutar teologije i filozofije. Koliko je katedra bila neobična i strana berlinskom akademskom svijetu, svjedoči i činjenica da je ona bila samostalna, da se nije nalazila ni unutar Teološkoga, ni Filozofskoga fakulteta. Štoviše, oba su fakulteta bila vrlo nenaklona Guardinijevoj katedri. Ako se tomu pridoda berlinsko protestantsko i sekularno ozračje između dvaju svjetskih ratova, tada još uočavamo koliko je bilo strano podučavati bilo što katoličko, a kamoli katolički svjetonazor. I sam Guardini često opisuje kako se gotovo uvijek osjećao nelagodno dok se penjao stubama i ulazio u Berlinsko sveučilište.

K tomu treba pridodati da se Guardinijevo akademsko bavljenje teologijom na taj način odvijalo također izvan katoličkoga kleričkog ozračja, odnosno izvan školske katoličke teologije i njezina pristupa teološkim temama. Upravo je ozračje dijaspore, nepripadnosti, stranosti, biti »izvan«, bilo izvan protestantsko-sekularne misli, bilo izvan kleričkoga ozračja i katoličke školske teologije, omogućilo Guardiniju neobično svježe i duboko razumijevanje izvornoga kršćanstva te mirno razumijevanje modernoga doba onkraj ondašnjih krajnosti unutar teologije, tj. onkraj liberalnoga razvodnjavanja kršćanske vjere, kao i konzervativne ustajale školske teologije. Guardini tako pokazuje da se ispravno i istinski može teologizirati jedino tamo gdje se kršćanstvo prima kao nešto što nije samorazumljivo, kao radikalno nova stvarnost koja predstavlja izazov i sablazan svakomu vremenu, pa tako i modernomu vremenu. Ovako to Guardini opisuje: »Dvadeset godina tamo [u Berlinu] bile su stroga, ali važna škola. Berlinsko sveučilište nema, odnosno bolje da kažem, nije imalo ništa, čime je moglo primiti i ohrabriti katoličkoga teologa. Tako sam naučio nešto o zadaći da se govori o istini vjere u stranom ozračju.«²

Čini se da današnjoj teologiji upravo to nedostaje. Ona se previše uljuljala u samozumljivost kršćanstva unutar isključivo crkveno-kleričkoga kruga, vjera se prestaje doživljavati kao izazov, jer se zatvorila unutar bastiona Crkve. Drugim riječima, samo ona teologija koja se izlaže svijetu i njegovim pitanjima, radostima i nadama, kako tvrdi Pastoralna konstitucija 2. vatikanskog sabora *Gaudium et spes* 1, može

² Citat kod H. B. GERL – FALKOVITZ, *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkens*, Kevelaer, 2010., str. 198.

sama sebe postati svjesna, svjesna vlastite novosti, snage i sablažnjivosti spram svijeta. S druge pak strane, teologija čini nerijetko drugu krajnost, a ta je da se odriče radikalne novosti i sablažnjivosti kršćanske vjere te se poistovjećuje s određenom kulturom kako bi bila razumljiva. Može se slobodno reći da je Guardini uspio elegantno izbjeći obje krajnosti.

Imajući to u vidu sada ćemo se posvetiti njegovu razumijevanju katoličkoga svjetonazora u kojem uviđamo temeljnu teološku metodu koju će Guardini primijeniti na sve teme svojega istraživanja. U tom smislu, baveći se Guardinijevim razumijevanjem katoličkoga svjetonazora, ulazimo u srce njegove teologije.

1. Definicija svjetonazora

Guardini svojim promišljanjima o svjetonazoru zapravo kani reći da je jedino kršćanski, a potom katolički svjetonazor, u svojoj biti svjetonazor, da jedino kršćanstvo uspijeva dati zor, pogled na svijet kao takav, a time istinski zor i pogled. Da bi to pokazao, Guardini prvo pojašnjava svoje razumijevanje svjetonazora.³ Svjetonazor je prije svega spoznajna kretnja kojom čovjek pristupa objektu svojega istraživanja. Ta spoznajna kretnja nema ulogu stvarati objekt, oblikovati ga, nego ga jedino motriti. Svjetonazor nije djelo, nego motrenje, zor. Konkretno taj motreći pogled, zor na svijet jest sintetički. Time se ne želi reći da on nastaje na temelju sinteze pojedinačnih objekata svijeta, nego da on motri svijet u njegovoj cjelini. Dakako, svjetonazor ne zapostavlja pojedine predmete, ali on ih gleda kao »organe« cjelovitoga. Dakle, s jedne strane svakomu se »organu« pristupa posebno, ali uvijek tako da ga se istodobno motri kao »organ« određenoga dijela, budući da »svijet se krije u svakoj pojedinačnoj stvari, jer svaka stvar je cjelovitost u sebi i odnosi se na cjelovitost ostaloga«⁴. Tako svjetonazor ne zapostavlja pojedinačno, ukidajući ga u cjelovitom, ali ne zapostavlja ni cjelovitost prepuštajući pojedinačno njemu samomu. U tom smislu svjetonazor podrazumijeva »krajnje jedinstvo, u kojemu su cjelovitost pojedinačnoga i cjelovitost cijeloga upućeni jedno na drugo i jedno su drugom dani«⁵.

Svoju metodu svjetonazora Guardini razlikuje od metafizike. Naime, metafizika motri cjelovitost, ali u njegovoj biti, neovisno je li ta bit realizirana u konkretnom, u pojedinačnoj stvarnosti ili ne. Svjetonazor pak uvijek motri cjelovito koje je reali-

³ Guardini je sažeo svoja promišljanja u članku *Vom Wesen katholischer Weltanschauung*, u: *Unterscheidung des Christlichen*, Mainz, 1963., str. 13.-33. Na hrvatskom jeziku o Guardinijevu poimanju kršćanskoga i katoličkoga svjetonazora vidi: Đ. ZALAR, *Susret vjere i svijeta. Doprinos Romana Guardinija načelu korelacije*, u: *Bogoslovska smotra* 75(2005.)2, str. 601.-626.

⁴ R. GUARDINI, *Vom Wesen katholischer Weltanschauung*, str. 15.

⁵ Isto, str. 16.

zirano kao jedincato, u povijesti, a ne kao apstraktna bit svijeta, nego tu istu bit koja je dana u ovom svijetu. Stoga je svjetonazor »ustrajanje gledatelja spram svijeta, kakav on susreće«⁶. Premda se kod svjetonazora ne radi prvenstveno o djelu, o »žaru djela«, nego o »žaru motrenja«, ipak za Guardinija taj kontemplativni zor nije lišen djela i djelovanja. Naš autor tvrdi da je svjetonazor uvijek upravljen prema djelu i djelovanju. Onaj tko motri svijet, svijet mu se nadaje kao zadaća, kao poticaj za djelovanje i nasljedovanje. Opet se tu ne radi o nekakvim općenitim zadaćama i poticajima, o spoznaji vrjednota i moralnih dužnosti, nego o konkretnoj zadaći koja proizlazi iz susreta s realnim svijetom. Ovdje se potrebno nakratko zaustaviti.

Guardinijevo razumijevanje svjetonazora pod ovim dvama vidovima sažeto je u njegovu predavanju »O Goetheu i Tomi Akvinskom te klasičnom duhu«. U tom promišljanju, koje se posebno dojmilo tada mladoga Josefa Piepera te odredilo svu njegovu kasniju misao⁷, Guardini tumači »klasični duh« kao način motrenja svijeta. Taj pogled on naziva otvorenim, to je pogled koji se odriče vlastite volje, koji nikada *ne želi* da neka stvar bude ovo ili ono. To je pogled koji ne čini nasilje nad stvarima, ukoliko ih podređuje vlastitoj volji, nego im odaje poštovanje kakve one jesu. Nadalje, pogled »klasičnoga duha« jest djetinji pogled koji ima strahopoštovanje spram stvari i ostavlja ih onakvima kakve one jesu u sebi. Ne stvara nasilne sustave, prema kojima se život mora upravljati, nego se on »dopušta voditi poretkom koji u njima djeluje«⁸. Guardini također tvrdi da taj isti pogled podrazumijeva prednost *logosa* spram *ethosa*, što će on kasnije posebno istaknuti kao glavno svojstvo katoličke liturgije. Naime, prednost »logosa« spram »ethosa« izriče činjenicu da bitak ima prednost spram djela. Na prvom mjestu jest primanje određenoga poretka, poslušnost spram njega. Krajnje u stvarnosti nije ono što se djeluje, nego ono što jest. Time se za Guardinija postiže otklon od modernoga poimanja čovjeka, gdje prevladava grč volje modernoga čovjeka i nemir stalne žudnje za postizanjem nečega. Snažno to Guardini sažima na sljedeći način: »Snaga činjenja volje, djelovanja i traganja može biti posebno golema, ali mora počivati na jednoj dubini, koja je tiha i koja motri vječnu, nepromjenjivu istinu. [...] Ta dubina ima nutarnju opuštenost koja predstavlja pobjedu nad životom. Ona nije u žurbi, ima vremena, može čekati i na miru rasti. Takva duhovnost jest istinski katolička.«⁹ Na jednom drugom mjestu Guardini će razlikovati dvije vrste volje, svijetlu i tamnu.¹⁰ Svijetla je usmjerena

⁶ Isto, str. 17.

⁷ H. B. GERL – FALKOVITZ, *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkens*, str. 131s.

⁸ R. GUARDINI, *In Spiegel und Gleichnis. Bilder und Gedanken*, Mainz, 1932., str. 22.

⁹ R. GUARDINI, *Vom Geist der Liturgie*, Herder, 1953., str. 141s.

¹⁰ R. GUARDINI, *Volja i istina. Duhovne vježbe*, Informativni centar »Mir«, Međugorje, 2014., str. 19s.

uvijek prema postizanju nečega, njome ravna svrha i izgleda poput napete strijele koja je odapeta prema nekom cilju. Tamna pak volja jest pasivna, ona pušta da se u njoj nešto događa, ona prima drugoga. K tomu, svjetonazorski pristup cjelovitosti svijeta podrazumijeva od strane subjekta također potpunu predanost, životni odnos ja-ti, a ne odnos koji je određen svrhama.

Imajući u vidu rečeno, može se reći da Guardini razumije svjetonazor kao kontemplativno motrenje stvarnosti.¹¹ Budući da ono zahtijeva cijeli život, ili kako Guardini veli »život«, svjetonazor ne pripada znanosti koja se uvijek bavi pojedinačnim stvarnostima i od čovjeka zahtijeva pojedinačni pristup, tj. ne traži život kao takav. To ne znači da svjetonazor u sebi isključuje znanstvenost. Dapače, konkretna analiza i predstavljanje svjetonazorskih uvida zahtijeva znanstvenost. No, temeljna metoda pristupa svijetu objekata nije znanstvena, nego životna. Na taj način njemački teolog obrazlaže i na neki način pravda svoje neobično bavljenje mnogobrojnim temama, čiji se pristup ne može strogo smjestiti ni u teologiju, ni u filozofiju kao znanost. To će biti jedan od najvećih prigovora cjelokupnoj Guardinijevoj teološkoj misli, ali koji on svjesno preuzima na sebe.

Time dolazimo do drugih dvaju svojstava svjetonazora koji će za našega pisca izravno dovesti do kršćanskoga, odnosno katoličkoga svjetonazora, a to su: odmak i ljubav. Da bi svjetonazor bio moguć, potrebit je odmak od svijeta. Tek u odmaku od svijeta, odnosno u slobodi od svijeta može se dobiti zor na svijet. Drugim riječima, potrebno je biti »izvan« svijeta da bi se vidjelo svijet kakav on jest. Posebno je to danas važno istaknuti kada se neprestance i u samoj Crkvi naglašava kako je neobično važno biti »unutar« određene stvarnosti, kako bi ju se razumjelo. Tako se primjerice danas sve više govori o tom kako o bračnom životu mogu govoriti jedino ljudi koji žive u braku, a nikako ne neoženjeni ljudi, odnosno oni koji žive u celibatu ili djevičanstvu. Na tragu Guardinijevih misli, vrijedi upravo suprotno. Da bi se razumio brak i bračni život, potrebno je biti »izvan« braka, u odmaku koji omogućuje da se na brak gleda u njegovoj cjelovitosti.

Dakako, Guardini ne isključuje ono biti »unutar«. Nije dostatan samo odmak, nego bliskost s objektima, otvorenost. Ta je otvorenost »nutarnja elastičnost«¹² subjekta, kojom se pristupa posebnosti objekta, kojom se osluškuje »poseban ton

¹¹ Ideju kontemplativno shvaćenoga zora Guardini će kasnije teološki promišljati pod vidom važnosti adoracije, klanjanja u liturgiji, ali i pod vidom važnosti za općenito razumijevanje čovjeka. Vidi R. GUARDINI, *Glaubenserkenntnis*, Herder, Freiburg, 1963., str. 9.-20.; *Der Herr*, St. Benno Verlag, Leipzig, 1954., str. 603.-608.

¹² H. U. v. BALTHASAR, *Romano Guardini. Reform aus dem Ursprung*, Johannes, Einsiedeln – Freiburg, 1995., str. 28.

objekta«¹³. To je za našega autora ljubav. U ljubavi se pristupa svemu posebnomu tako da ga se zahvaća, prožima te mu se na taj način odaje priznanje. Ljubav ne ukida posebno u apstraktnom i općenitom. I da to opet primijenimo na brak i obitelji. »Unutra«, kao uvjet razumijevanja braka i obitelji, ne ulazi se samim time što je netko oženjen ili ne, nego jedino ljubavlju. Ljubav je ta koja jedino odaje priznanje posebnosti svake stvarnosti, pa tako i braka i obitelji.

Tako uviđamo da Guardini svjetonazor razumije kao kontemplativni zor svijeta, zor koji obuzima cijeloga čovjeka i koji na poseban način podrazumijeva odmak, slobodu od svijeta, »nadvladavanje svijeta«¹⁴, s jedne strane, a s druge pak strane golemu bliskost sa svijetom, bliskost s objektima ovoga svijeta, tj. ljubav. Upravo nas te dvije posljednje teme dovode do kršćanskoga, katoličkoga svjetonazora.

2. Kristov – kršćanski svjetonazor

Naime, postavlja se pitanje kako postići stajalište izvan svijeta kako bi svjetonazor bio najistinskiji. Guardini je mišljenja da to može biti samo nešto izvanstvjetko, nešto što nije svijet, što je izvan svijeta. Ta drugotna stvarnost mora biti potpuno drukčija, a ne samo drukčija po mjeri, veličini, snazi ili životnoj volji. Dakle, ta stvarnost mora biti potpuno drukčija. No, istodobno ona mora biti i ne-drukčija, jer kad bi bila potpuno drukčija, bila bi potpuno strana svijetu i svijet bi njoj ostao potpuno nerazumljiv. Stoga ta stvarnost mora imati pozitivan, ispunjujući, a ne samo negativan odnos prema svijetu. U tom smislu cjelovit je svjetonazor moguć po onoj stvarnosti koja je istodobno potpuno drukčija, a opet i ne-drukčija. Prema Guardiniju taj se dvostruki pristup svijetu događa u Isusu Kristu. Nitko ne stoji tako u odmaku spram svijeta kao Isus Krist, jer on je Bog: »U svakoj riječi, iz svega djela i u cijelom Kristovu stavu osjećamo da je on gospodar samoga sebe. U njemu Bog, koji je slobodan od svijeta, progovara o svijetu. U susretu s njim razotkriva se istinska narav svijeta; pred njim se očituje dobro i zlo. [...] On je 'drukčiji' od svijeta, on je 'odozgor'. On postavlja svijet u pitanje i sili ga time da se očituje. On je veliko odmaknuće, pred kojim svijet svoje pravo lice pokazuje.«¹⁵ S druge pak strane, Isus pristupa istomu svijetu s neobičnom ljubavlju. Kako ističe Guardini, to je ljubav koja dolazi iz dubokoga izvora, ona je lišena svake sebičnosti i osjećaja, »ona tako zahvaća svoj objekt u njegovoj središnjoj točki, da osjećamo kako dolazi iz svjesnosti Stvoritelja i Gospodina.«¹⁶ Krist u svojoj ljubavi odaje priznanje svemu posebnomu, svakoj osobi u njezinoj jedincatosti i posebnosti, stvaralački je

¹³ R. GUARDINI, *Vom Wesen katholischer Weltanschauung*, str. 22.

¹⁴ To je jedna od njegovih omiljenih tema. Vidi R. GUARDINI, *Glaubenserkenntnis*, str. 97.-107.

¹⁵ R. GUARDINI, *Vom Wesen katholischer Weltanschauung*, str. 23s.

¹⁶ Isto, str. 24.

oblikuje, i to opet ne na temelju nečega apstraktnoga, nego pogledom koji u ljubavi cjelovito zahvaća istu osobu u njezinoj najintimnijoj vlastitosti. Sve to možda najbolje dolazi do izražaja u evanđeoskoj sceni žene uhvaćene u preljubu. Razjarena rulja, željna osvete, rulja koja ne vidi sebe, nego samo grijeh. A Isus, miran u svojem odmaku, pravi Gospodin u svojem odmaku, ali koji samo jednom rečenicom razoružava rulju, tjerajući je da postane pojedinac, da svatko pojedinačno zađe u sebe, da preljub, da grijeh gleda u sebi, a ne u drugom. Ako igdje, onda se ovdje Isus očituje kao onaj koji nije od ovoga svijeta, koji je u cijelosti izvan svijeta, koji božanskom mirnoćom piše po pijesku. A opet je u cijelosti »unutar« svijeta, s velikom ljubavlju pristupa ženi i stvaralački zahvaća u njezin život, kazujući joj tako nježno, bez potrebe za moraliziranjem, kako to mi nažalost činimo, da »više ne griješi«.

No, vratimo se Guardiniju. Guardini tvrdi da u Kristu susrećemo Boga koji nije od ovoga svijeta, koji nije svijet, a koji je opet svojom ljubavlju najviše u svijetu. Upravo zato osjećamo da Krist cjelovito i ispravno gleda svijet. A time se podrazumijeva da onaj koji vjeruje u Isusa Krista, i sam dobiva Kristovo gledište, odnosno dobiva istinski svjetonazor, »u vjerniku se obnavlja, premda u manjoj mjeri, Kristov stav«¹⁷. »Stvarno vjeruje samo onaj koji se živo osobno stavlja na nadnaravno gledište, tamo gdje Krist stoji. Uvijek iznova se treba tamo stavljati, jer često s njega otklizuje.«¹⁸ U tom smislu jedino vjera jest svjetonazor. Svaki vjernik jest izvan svijeta, potpuno je drukčiji od svijeta, on je sud svijeta, kako piše naš pisac. U vjerniku se događa Kristova sloboda od svijeta, a opet vjernost svijetu, ljubav prema svijetu. Vjernik pravo vidi stvari ovoga svijeta zato što je u vjeri odmaknut i slobodan od svijeta, opet sav u svijetu, ljubi ovaj svijet, zahvaća u njega.¹⁹

Mogli bismo reći da je takvo poimanje svjetonazora srž cjelokupne teologije Romana Guardinija. Ona predstavlja velik izazov, jer spram drugih svjetonazora djeluje manje sigurnim, manje znanstveno utemeljenim. Guardini je svjestan te nesigurnosti i neobičnosti, posebice u akademskom svijetu gdje je cijeli život djelovao. Sljedeći navod s pitanjima kao da izriče ponajbolje sigurnost njegove teološke misli u nesigurnostima modernoga doba, modernih znanosti: »Imamo li takvu vjeru? Shvaćamo li je ozbiljno? Jesmo li odvažni za sigurnost vjere, koja je satkana od pitanja, za vjeru s njezinim 'osporavanim pouzdanjem', s njezinim naizgled ovomu svijetu stranim mjerilima te se suprotstaviti nepokolebljivim sigurnostima života,

¹⁷ Isto.

¹⁸ Isto, str. 25.

¹⁹ Zato će Guardini neprestance isticati važnost odgovornosti kršćana za svijet, misao koja je prema njemu bila zapostavljena u prijašnjoj teologiji. Vidi primjerice *Sorge um den Menschen*, Werkbund-Verlag, Würzburg, str. 113.-117.; *Das Ende der Neuzeit*, Werkbund-Verlag, Würzburg, 1950., str. 97ss; ISTI, *Die Macht*, Werkbund-Verlag, Würzburg, 1951., str. 107.-120.

znanosti, filozofiji? Jesmo li odvažni za vjeru kao onu koja je isto tako stvarna i valjana, kao apsolutno stvarna, kao krajnje valjana?»²⁰

No, Guardini je uvjeren da ta »profinjena sigurnost«, koju vjernik posjeduje u svim nesigurnostima ovoga svijeta, daje istinski svjetonazor. Na neki način Guardini izriče onu misao koju je već izrekao Toma Akvinski o teologiji. I Toma također naglašava da je teologija spram svih drugih znanosti nesigurnija, jer polazi od počela koja se ne mogu spoznati. No, kako se radi o Božjim počelima, ono što Guardini naziva Božjim zorom koji dolazi izvan svijeta, za Tomu su ta počela najsigurnija te je pod tim vidom teologija najsigurnija znanost.²¹ Guardini je, dakle, svjestan krhkosti i osporavanosti svoje teološke metode, ali se unatoč tomu hrabro odvažuje, imajući puno povjerenje u istinu kršćanske vjere, s Kristova gledišta pružati kršćanski svjetonazor u uvjetima modernoga doba. To je također i razlog zašto su njegovi tekstovi neopterećeni uobičajenom znanstvenom metodologijom, izgledaju čak neznanstveno, esejistički. Vjerojatno bi mu se na današnjim teološkim učilištima spočitavala neznanstvenost, necitiranost, najviše što bi možda njegovi članci zavrijedili, bio bi njihov »stručni« doprinos.

No, upravo se u toj naivnosti kršćanskoga svjetonazora krije snaga njegove teologije i njegovih misli, a to je uvid u stvarnosti koje strogo »znanstveni« pogled ne vidi i ne može u njih ni doprijeti. U tom smislu Guardinijeva metoda predstavlja neku vrstu kršćanske fenomenologije²², koju će kasnije u katoličkoj teologiji posebno razviti Hans Urs von Balthasar. Uvjereni smo da je takav »neznanstveni« pristup teologiji danas više nego ikad nužan, posebice sada, kada se teologija uspravala unutar sveučilišnoga, znanstvenoga mentaliteta, gdje se više ne uspijeva postići istinski kršćanski svjetonazor, zor na svijet, gdje je sve podređeno mentalitetu znanstvenih napredovanja, bodova, ishoda i kompetencija, gdje se više ne pristupa fenomenima zbog njih samih.²³ Takva teologija ne uspijeva više uvidjeti ni sam sadržaj svojega istraživanja, a kamoli fenomene, »znakove vremena« na koje treba odgovoriti kršćanskim zorom, svjetonazorom.

3. Katolički svjetonazor

Nakon što smo pokazali Guardinijevo razumijevanje svjetonazora kao kršćanskoga svjetonazora, sada dolazimo do središnje teme našega promišljanja, a to je njegov

²⁰ R. GUARDINI, *Vom Wesen katholischer Weltanschauung*, str. 25.

²¹ Usp. Toma AKVINSKI, *Summa theologiae* I, 1, 5.

²² Vidi H. U. v. BALTHASAR, *Romano Guardini. Reform aus dem Ursprung*, str. 23s.

²³ Guardinijevo razumijevanje akademskoga ostavit će veliki utjecaj na Josefa Piepera i njegovo još uvijek nenadmašno razumijevanje i kritiku akademskoga. Vidi I. RAGUŽ, O »teoriji« i sveučilištu nekoć i danas, u: *Diacovensia* 19(2011.)3, str. 383.-391.

katolički svjetonazor. Da bi se moglo razumjeti Guardinijevo poimanje katoličkoga svjetonazora, potrebno je reći nešto o njegovu nauku o suprotnostima. Nauk o suprotnostima provlači se kroz svu njegovu teološku misao te on čini i sastavni dio njegova shvaćanja kršćanskoga, posebice katoličkoga svjetonazora. Ovdje ćemo samo ukratko ukazati na osnovno Guardinijevo razumijevanje suprotnosti.

Kako glasi i naslov njegove poznate studije, suprotnosti su za njega sam život. Život se sastoji od suprotnosti, neko je biće životnije ukoliko više u sebi ostvaruje suprotnosti. Suprotnosti naš autor razumijeva kao stvarnosti koje se ne daju svesti i izvesti iz bilo koje druge stvarnosti, ali koje su istodobno u odnosu s tom drugom stvarnošću: »To osebujno odnošenje, u kojemu dva momenta jedan drugoga isključuju, a opet su povezani [...] i kao takvi upravo pretpostavljaju jedan drugoga, to odnošenje, koje se pojavljuje unutar određenih kvantitativnih, kvalitativnih i oblikovnih odrednica, nazivam suprotnošću.«²⁴ Suprotnosti podrazumijevaju posebnu vrstu odnosa, koji se trebaju shvatiti kao oni koji istodobno podrazumijevaju »relativno isključivanje i relativno uključivanje«²⁵. Guardini razlikuje tri vrste suprotnosti: intraempirijsku, transempirijsku i transcendentalnu. Intraempirijska se odnosi na suprotnosti unutar ljudskoga, što podrazumijeva tjelesno i psihičko, transempirijska pak na izvanjsko i nutarnje, njihov suodnos, te transcendentalna suprotnost predstavlja odnose koji obuhvaćaju i tiču se prvih i drugih suprotnosti. Tako postoje suprotnosti između čina i strukture, punine i forme, pojedinačnosti i cjelovitosti, produkcije i dispozicije, izvornosti i pravila, imanencije i transcendencije, sličnosti i posebnosti, sklopa i raščlanjenja. Za Guardinija, dakle, životnost bića traje dokle god se događaju suprotnosti, dokle god jedan pol suprotnosti ne postane isključiv. Čim jedan pol postane isključiv i jednostran, dolazi do poništenja drugoga pola, do nijekanja napetosti koje dokrajčuju životnost, dinamičnost bića. Ključno je dakle za životnost da suprotnosti ostanu suprotnosti, bilo da se događaju unutar svojega posebnog područja, bilo da se isprepliću s drugima.

Ono što je također važno Guardiniju, jest to da ideal za čovjekovo ostvarenje suprotnosti nije ravnoteža. Ravnotežu ne samo da nije moguće postići, nego ona bi kao takva ponovno ugrozila napetost polova te bi uzrokovala njihovo ukidanje, a time i dokrajčenje životnosti. Čovjeku je moguća samo mjera i ritam u suprotnostima, njihovo naizmjenično gibanje, u kojemu se polovima dopušta da budu svoji i da se u svojoj nesvedivosti i isključivosti dodiruju, povezuju i pretpostavljaju: »Životno je uvijek bilo moguće kao ono stanje u kojem je u suprotnoj strani prisutna barem najmanja mjera, koja je polazišnu stranu održavala bivstvenom i mislenom,

²⁴ R. GUARDINI, *Der Gegensatz. Versuche zu einer Philosophie des Lebendig-Konkreten*, Grünwald-Schöningh, 1998., str. 28.

²⁵ *Isto*, str. 81.

tj. konkretnom.«²⁶ Dakako, postoje trenutci određene ravnoteže u čovjekovu životu koje Guardini naziva euforijom. To su trenutci »cvjetanja«, tj. skladne ljepote života kao takvoga, ono što je Kant u svojoj trećoj kritici nazvao iskustvom lijepoga, iskustvom sklada, ravnoteže, nasuprot iskustvu uzvišenoga koje uključuje nesklad i neravnotežu. To je ipak za našega pisca iznimno stanje, i ono ne smije biti ideal. Štoviše, ravnoteža kao trajno stanje značila bi propast životnoga.²⁷

Stoga, suprotnosti treba ostvarivati kao »prijelaz«, kao događanje stalnoga prijelaza, neprestanoga prolaza jednoga pola u drugi: »Život može ostati živim samo ako ostaje umjeren i pokrenut; stalni prolazak koji se odriče trajne ravnoteže i neprestane sadašnjosti.«²⁸ Život treba shvaćati kao neku vrstu ljuljanja, lebdenja polova suprotnosti: »Najdublji etos ljudskoga života jest da se održava u lebdenju. Ne smije postati prelaganim, mora imati uteg, jer će se inače raspliniti u bezgranično. Ne smije biti pretežak, jer će inače potonuti u dubinu, raspast će se u pojedinačno. Ne smije bjesnjeti u neumjerenost, nego držati stegu, ostati zatvorenim. Ne smije sjesti, biti samodostatnim, nego mora ostati u neprestanom prolasku. To sve znači da mora moći lebdjeti. Time se ne niječe težnja, nego se upravo na taj način utemeljuje čovjekova težnja.«²⁹

U pozadini je dakako teološko razumijevanje suprotnosti, u smislu da neostvarivost ravnoteže suprotnosti u čovjeku ukazuje na njegovu konačnost kao stvorenja, odnosno nemogućnost ravnoteže polova ukazuje na njihovu ostvarivost jedino u Bogu: »Konačni život nikad nije uravnotežen. Uvijek prevladava jedan slijed suprotnosti. To znači za naš problem: konačni je život kao takav okrenut prema van, stoji otvoren u težnji i iščekivanju.«³⁰ Takvo shvaćanje Boga kao temelja svih suprotnosti, koje podrazumijeva vjeru u Trojedinoga Boga³¹, Guardini kasnije nije razvio, ali je ona postala posebno plodna u kasnijoj katoličkoj trinitarnoj teologiji, napose u trinitarnoj teologiji Hansa Ursa von Balthasara.

Nadalje, Guardini ističe da nauk o suprotnosti ima nakanu posvijestiti modernomu čovjeku osebnost i bogatstvo života koje se ne može obuhvatiti razumom. Život nije racionalan, život je nadracionalan u svojim suprotnostima. Potreban je također nadracionalni stav subjekta, upravo onaj zor o kojemu je bilo govora u prethodnom

²⁶ *Isto*, str. 94.

²⁷ *Isto*, str. 98.

²⁸ *Isto*, str. 181. Također str. 140.

²⁹ *Isto*, str. 182. Također *isto*, str. 102., 111s.

³⁰ *Isto*, str. 114.

³¹ Guardini se time distancira od antičke misli kojoj je ideal savršeni bitak predočen kao kugla. Život se, dakle, shvaćao kao samosjedinjenje života. Usp. *isto*, str. 78.

poglavlju. Taj nadracionalni zor obuhvaća racionalni i izvanracionalni element u svemu postojećemu, u njemu se događa napeti zor svega postojećega. Taj zor je napet jer se ostvaruje spram osebuje stvarnosti, spram nadracionalnosti života u njegovim suprotnostima. Stoga jedino takav zor njeguje strahopoštovanje spram otajstvenosti života. To pak nije lako postići, jer čovjek uvijek teži jednostranosti, ukidanju suprotnosti, bilo racionaliziranjem, bilo emocionalizmom doživljaja. Nadracionalni zor spram nadracionalnosti života i njegovih suprotnosti ne plaši se te napetosti, uzima je kao nešto uobičajeno, potvrđuje ju kao činjenicu koja stvarnosti daje puninu i dubinu. To je zor koji daje čovjeku mjeru, ukoliko mu posvješćuje da se život sastoji od granica i ograničenja. Čovjek ne može i ne treba ostvariti sve suprotnosti u svojem životu. Svakoju suprotnosti treba priznati granicu. U nauku o suprotnostima ne niječu se granice, ali ih se također i ne prekoračuju. Prvo bi bila neistina, a drugo bi bilo pretjerivanje i drskost. Nauk o suprotnostima poziva čovjeka da prizna, potvrdi granice.³² Upravo se u tom potvrđivanju granica krije njihovo prevladavanje. To je prevladavanje granica, prema našem autoru, nutarnje. Tko potvrđuje granice, stavlja određenu stvarnost u odnos s drugom, a time postiže mjeru, suglasje, pravi odnos. Gdje se život ograničava, a tomu želi pridonijeti nauk o suprotnostima protiv svih hibridnosti modernoga doba, moguće je postići i u konačnoj stvarnosti nešto što je jednako vrijedno kao i beskonačnost, a to je neka vrsta, tvrdi njemački teolog, »zasićenosti konačnoga s onom puninom, dovršenjem koje mu pripada«³³.

Naposljetku, treba reći da Guardinijev nauk o suprotnosti izriče njegovu raspravu s novovjekovljem. Nauk o suprotnostima ne shvaća novovjekovnu misao kao protivnicu s kojom se treba boriti, s njom se isključivo agresivno i kritički ophoditi, kako se nažalost često događa u teologiji, nego s kojom treba ući u mirnu raspravu, raspravu koja vodi »sintezi plodne napetosti«: »Nauk o suprotnosti jest teorija za raspravu, koja se ne događa u borbi protiv protivnika, nego u sintezi plodne napetosti, tj. u izgradnji konkretnoga jedinstva.«³⁴ Mogli bismo reći da je Guardini snažno uvjeren u snagu kršćanske istine koja je u sebi samoj vjerodostojna, ona ne treba

³² Kasnije će Guardini razraditi tu temu pod dvostrukim vidom, osobnim i društvenim. Prvi vid bit će obrađen kao »prihvaćanje samoga sebe«, a drugi će se vid provlačiti kroz mnoga djela i članke, napose u djelima o moći i kraju srednjovjekovlja. Na taj način Guardini kritički promatra modernoga čovjeka koji teži prekoračenju granica, napose u kontekstu moći.

³³ R. GUARDINI, *Der Gegensatz. Versuche zu einer Philosophie des Lebendig-Konkreten*, str. 180.

³⁴ Citat kod H. B. GERL – FALKOVITZ, *Romano Guardini. Konturen des Lebens und Spuren des Denkens*, str. 177. Taj miran, sintetički i zacjeljujući pristup novovjekovlju izričaj je također i mirne osobnosti samoga Guardinija. Nigdje u njegovoj misli nema velikih, agresivnih kritika, ili ponižavajuće ironije ili cinizma.

grčevitoga dokazivanja, agresivne kritike i napada, što zapravo potvrđuje nepovjerenje teologije u samu kršćansku istinu.

Imajući sve ovo u vidu, sada možemo razumjeti Guardinijevo poimanje katoličkoga svjetonazora, odnosno katolicizma. Bit katolicizma, dakle, ne može i ne smije biti ostvarenje jednoga načina opstojanja, jednoga pola suprotnosti. Katoličko se razlikuje od svih ostalih svjetonazora ukoliko predstavlja način mišljenja koje obuhvaća sve načine, likove, suprotnosti, »sve tipične mogućnosti poput samoga života«. ³⁵ »Katoličko« je dakle sveobuhvatno, ali tako sveobuhvatno da svakomu polu, svakoj suprotnosti omogućuje da bude svoj, poseban, da se razvije u cijelosti upravo tako što je stavljen u suodnos s drugim polovima, drugim suprotnostima. Katoličko prestaje biti katoličkim tamo gdje se daje prednost samo jednom načinu, jednom polu ostvarenja kršćanske vjere, teologije, crkvenosti, duhovnosti itd. To je za Guardinija uvijek bio znak velikoga osiromašenja katolicizma, osiromašenja Katoličke crkve. I danas je to veliko upozorenje svim duhovnostima, pokretima, teologijama koje si uzimaju za pravo da svoje pojedinačno gledište proglase jedinim, da svoj pol učine apsolutnim i isključivim, lišenim bilo kakva suodnosa s drugim polovima. Dakako, to katoličko integriranje polova, tipova, tvrdi Guardini, ne znači njihovu »beskarakternu prosječnost«, nego njihovu organsku povezanost koja podrazumijeva napetost, onu protočnost, prijelaznost i prolaznost polova, o kojoj je bilo riječi. U katolicizmu tako »svaki oblik i životni izričaj zadobiva krajnje organsko proširenje, umjerenost i uzajamnost«. ³⁶

Za pojedinca katolika to znači da on ne mora ostvarivati sve načine, tipove određenoga življenja vjere. On treba otkriti svoj način, ali tako da ga uvijek motri u suodnosu s drugim načinima, da se njima ograničava. U tom katoličkom ograničenju krije se punina i dovršenje življenja vjere određenoga pojedinca jer po katoličkom življenju suprotnosti, to življenje dobiva svoje proširenje, umjerenost i uzajamnost. Pojedinaac postaje tek potpuno svojim kad postane organom cjelovitosti, kad se prihvati kao ud jednoga tijela, a to je Kristovo tijelo, Crkva. On ostaje svoj, ali po suodnosu s drugim polovima, udovima, on sam prima od njih i biva obogaćen:

³⁵ R. GUARDINI, *Vom Wesen katholischer Weltanschauung*, str. 30.

³⁶ Isto, str. 31. Guardinijevo poimanje katoličkoga izvrsno je razradio i predstavio nasljednik na njegovoj katedri u Münchenu, Rémi Brague. Brague tvrdi da je bit europske kulture »rimsko«, tj. »rimski put«. »Rimski put« podrazumijeva prije svega sposobnost obuhvaćanja svega drugotnoga, prisvajanje stranoga (onoga što Guardini naziva »suprotnim«). Drugo svojstvo jest »ekscentričnost«, čime se podrazumijeva da se »rimski put« definira onim što se nalazi izvan njega, tj. onim što on sam nije stvorio, primjerice židovska i grčka kultura koju je Rim preuzeo. Za Braguea je kršćanstvo, a napose Rimo-katolička crkva, ona koja čuva »rimsko« Europe, dakle ona u kojoj su obuhvaćene najrazličitije, često strane i suprotne kulture svijeta. Vidi R. BRAGUE, *Europe, la voie romaine*, Critérium, Paris, 1992.

»Životna punina ostalih tipičnih i povijesnih područja posvuda djeluje u njegovim vlastitima područjima, a da time čistoća njegove vizije života ne biva uništena (zajedništvo svetih)«.³⁷

Dakle, katolički svjetonazor, kako ga vidi Romano Guardini, nosi u sebi neobičnu mjeru, trijeznost. On se otvara životu shvaćenom kao događanju suprotnosti, kao prijelazu različitih polova te ih Kristovim zorom stavlja u suodnos: lišava ih njihove zatvorenosti, isključivosti i otvara ih bogatstvu drugoga. Katolički svjetonazor ima u sebi nešto tipično rimsko, romansko i mediteransko, a to je osjećaj za mjeru, smirenost, nepretjerivanje. Pritom treba reći da to katoličko, rimo-katoličko, nije uvijek lišeno opasnosti određene beskarakterne prosječnosti, kojom koji put odišu i mnogi službeni dokumenti i službena teologija u Rimu. Zato se u povijesti Crkve trebaju razumjeti određeni pokreti koji su nastojali probuditi u Crkvi snažno jedan pol, jedan tip, način teologije i duhovnosti. U tom smislu i te pokrete treba pozitivno vrjednovati.

Jednom riječju, katolički svjetonazor za Guardinija jest Kristov zor na svijet, ali uvijek i zor njegova tijela, Crkve. Katolički svjetonazor uvijek je pogled pojedinca u Crkvi, odnosno Crkve u pojedincu. On je crkveni pogled pojedinca: »Pogled, kojim Crkva u vjeri, iz živoga Krista, u punini svoje nadtipične cjelovitosti, gleda na svijet. Za pojedinca je to pogled koji mu je iz vjere postao mogućim spram svijeta; pogled koji je oblikovan njegovom posebnom naravi, ali koji je proširen u relativnu cjelovitost tako što je taj tipični, određeni čovjek uklopljen u Crkvu, iz koje gleda i na čijem gledanju dobiva udjela.«³⁸

³⁷ R. GUARDINI, Vom Wesen katholischer Weltanschauung, str. 32.

³⁸ Isto, str. 33.

CHRISTIAN – CATHOLIC WORLDVIEW ACCORDING TO ROMANO GUARDINI

Ivica Raguz*

Summary

The paper analyzes the concept of Christian and Catholic worldview in the thought of Romano Guardini. The first part discusses Guardini's understanding of worldview as such. The second part shows that the true idea of world view, and that is at the same time a departure and a closeness, is realized in Jesus Christ, or in the Christian faith. Only the Christian faith offers a worldview, a vision and a view of the world, so there is also a discussion about the specific determinants of the Christian worldview. The third part presents Guardini's interpretation of the Catholic worldview, or Catholicism. His doctrine of opposites plays an especially important role. For the German theologian, the Catholic is that what is comprehensive, what covers all the opposites and puts them into a fruitful correlation, giving each opposite a limit, and also a measure and rhythm, and with it an enrichment. In that sense, the Catholic, seen as a fruitful, non-exclusive, intense act of the opposites, remains a permanent imperative for both the Church and the individual in the Church.

Keywords: Romano Guardini, Christian worldview, Catholic worldview, Catholicism, opposites, Church

* Izv. prof. dr. sc. Ivica Raguz, Catholic Faculty of Theology in Đakovo, J. J. Strossmayer University of Osijek, P. Preradovića 17, 31400 Đakovo, Croatia, ivica.raguz@os.t-com.hr